

כ' באדר א' תשפ"ב, 23.2.2022

גיליון מס' 794

פרשת ויקהל

חֲכַמַת הַלֵב

מאת גילי זיוון, סנדר

קָרָא ה' בְּשֵׁם, בְּצִלְאֵל בֶּן-אוּרִי בֶן-חֹר... וַיִּמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱ-לֹהִים, בְּחֻמָּה בְּתַבּוּנָה וּבְדַעַת, וּבְכָל-מְלֹאכָה (לה, ל-לא)

האומן המפורסם בפרשתנו, בְּצִלְאֵל בֶּן אוּרִי, נבחר ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו לעיצוב המשכן "קָרָא ה' בְּשֵׁם, בְּצִלְאֵל בֶּן-אוּרִי בֶן-חֹר" (שם, שם). ולא עוד, אלא שהמקרא כמעט יוצא מכליו בתארו את כישרונותיו: "וַיִּמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱ-לֹהִים בְּחֻמָּה בְּתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלֹאכָה: וְלִחְשֵׁב מְחֻשְׁבֹת לַעֲשֹׂת בְּזָהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת: וּבְחֹרֶשֶׁת אָבֹן לְמִלֵּאת וּבְחֹרֶשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל מְלֹאכֶת מְחֻשְׁבֹת" (לה, לא-לג). התכונות של בצלאל אינן רק של אומן היודע לעבוד עם מתכות שונות, עץ, אבן וכיו"ב, אלא הוא זוכה לתארים ייחודיים: הוא מלא רוח אלוהים, הוא חכם, נבון ובעל ידע מקצועי בכל מלאכה. ובהמשך זוכה בצלאל (ואהליאב) לתואר המיוחד "חֲכַמַת לֵב" (לא, ו) ומלאכתו היא מלאכת "חֲכַמַת לֵב" (לה, לה). הצירוף הנפלא של "חֲכַמַת לֵב" מעיד על משהו ייחודי, שמשלב אינטליגנציה רוחנית לצד יכולות מקצועיות של בעל מלאכה. ואולי יש כאן הבנה שבשביל ליצור אמנות לא די ביכולות טכניות, יש צורך גם בחכמת הלב, בשילוב הנדיר של חכמה ורגישות.

עגנון בסיפורו "מזל דגים" מתאר את התשוקה של הצייר, בצלאל משה, לגעת במשהו שהוא הרבה מעבר לדף ולנייר. משהו שהוא מעין נגיעה ב"רוח א-להים" (לא, ג):

הצייר כשהוא מבקש לצייר צורה, מסיר עיניו מכל דבר שבעולם חוץ ממה שהיה חפץ לצייר. מיד הכל מסתלק חוץ מאותה צורה. [...] ראה בצלאל משה ואחזתו צמרמורת והתחיל לבו מפרכס ואצבעותיו מרטטות, כדרך בעלי אומניות שמרתתין מתוך ייסורי הרצון מתוך שמבקשים לספר מעשיו של הקב"ה כל אחד לפי דרכו, הסופר בקולמוסו והצייר במכחולו ונייר לא היה לו. עכשיו ציירו לעצמכם עולם שנתבטל יישותו בשביל צורה אחת שמרחפת על פני החלל ותופסת את ההווה ופיסת נייר אין לו לצייר עליו... חזר והביט על הדג ואמר לו, אם אני רוצה לצייר אותך אין לי אלא לפשוט עורי מעלי ולצייר על עורי. (שמואל יוסף עגנון, מזל דגים, בתוך עיר ומלואה, עמ' 637)

קדמו לעגנון חכמינו שהבחינו במתת האל של בצלאל ודרשו את שמו כמי שהיה בצל האל (בבלי ברכות נה ע"א). בצלאל בן אורי מתואר כמי ניחן כמעט ביכולות של בורא עולמות. אומנותו היא יצירה של עולם חדש.

אמר רב יהודה אמר רב: יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ. כתוב כאן (שמות ל"ה) "וַיִּמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחֻמָּה וּבְתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלֹאכָה", וכתוב שם (משלי ג'): "ה' בְּחֻמָּה יָסַד אֶרֶץ כּוֹנֵן שָׁמַיִם בְּתַבּוּנָה.... בְּדַעַתוֹ תְּהוֹמֹת נִבְקְעוּ." (שם).

והנה דווקא היהדות שכבר בראשיתה ידעה להעריך את כוחה של אמנות, הפכה ברבות השנים לתרבות כמעט אנטי-ויזואלית. החשש מהאיסור "לא תעשה לך פסל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בַּאֲרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ" (שמות, כ, ג) חיזק מגמות המתנגדות לכל אומנות פלסטית.

שנתיים לאחר פתיחת בית הספר 'בצלאל' בשנת 1906 על ידי בוריס שץ, כתב הרב קוק דברים מעניינים המדמים את עם ישראל בגלות כילדה חולה אשר האמנות היא סימן להתאוששותה. ובין השאר הוא אומר:

אחד מסימני התחיה המובהקים הוא הפעולה הנכבדה העומדת לצאת מאגודתכם הנכבדה: "תחיית האומנות והיופי העברי בא". ההנאות האסתטיות... מענגות את החיים במעלה עליונה מאוד, ... בעלי האומנויות שבחכמות היפות מתעלים - מתעדנים ומתברכים על ידי השפעתם (הרב א"י הכהן קוק, אורות הקודש, ג, עמ' שו)

אלא שבכך לא הסתיימו דברי הרב קוק והוא הוסיף באותה אגרת שנכתבה לכבוד פתיחת בצלאל, הסתייגות חריפה מציור אדם:

כל המרחב הגדול של הנוי וההידור, היופי והציור, מותר לישראל. רק קו אחד, שרטוט אחד... הוא פוגם את החרושת והאמנות, למרות כל המגמות האדירות שלו: "כל הפרצופים מותרים חוץ מפרצוף אדם". [...] וגם על זה ישנם דרכי בינה, להיעזר ע"י חברת אומן עוזר שאינו בן-ברית, לעת השכלול האחרון של התמונה המיוחדת, שבה נמצאים תנאי האיסור (אגרות הראיה א', איגרת קנח (עמ' רג-רו),

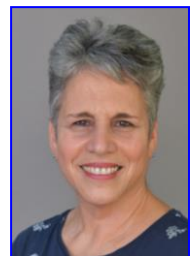
דברים אלו קוממו על הרב קוק את פרופ' בוריס שץ שיצא בשצף קצף כנגד הסתייגות הרב קוק וכתב בין השאר:

לא לשם כך באתי לארץ ישראל, ולא לשם כך יסדתי את 'בצלאל', בכדי שאנו נעשה פסלים לגויים... אנכי בתור פסל קדשתי את השם באמנותי... על ידי פסלי שהוצגו בכל העולם ושום רב לא התנגד להם" (גנזים, כ"ח במרחשון תרפ"ח, מובא במועדי הרא"ה, שם, עמ' קפז).

מבחן הזמן מוכיח כי ברוב חוגי שומרי המצוות הסתייגות של הרב קוק לא התקבלה. אך האם הצלחנו לחנך חינוך דתי שרואה ביצירה את תְּכֵמַת הַלֵב שהינה עוד דרך לבטא את היצירתיות בה התברכנו ע"י מי שקרא בשם בצלאל בן אורי?

ד"ר גילי זיוון הברת קיבוץ סעד. הברת סגל בבי"ס מנדל למנהיגות חינוכית ומרכז מנדל בנגב. בשעות הפנאי מציירת. ניתן לצפות בעבודותיה: <https://www.gilizivan.com>

כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש להירשם בקישור: <https://forms.gle/bzbZhmBafTeQLY3k6>
תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il